

Onko kansakunta ilman Kalevalaa mahdollista?

Kalevalan kulttuurihistoria. Toim. Ulla Piela, Seppo Knuutila, Pekka Laaksonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1179, Tiede. SKS, Porvoo 2008. 578 s.

■ Kalevalan juhlinnasta on tullut kansallinen traditio, joka kannattelee itse itseään. Vuosittaisen Kalevalan päivän lisäksi säännöllisin väliajoin muistetaan sekä Vanhan että Uuden Kalevalan ilmestymistä erilaisin julkaisuin ja juhlalli-

suuksin. Ensimmäinen suuri Kalevala-juhla järjestettiin vuonna 1885 ja sen jälkeen Kalevalan merkkivuosia on vietetty näyttävin menoin vuosina 1910, 1935, 1949, 1985 ja 1999. Tänä vuonna on kulunut 175 vuotta Vanhan Kalevalan ilmestymisestä ja viime vuonna Uuden Kalevalan ilmestymisestä tuli kuluneeksi 160 vuotta. Näiden juhluvuosien kunniaksi Suomalaisen Kirjallisuuden Seura julkaisi mammuttimaisen teosjärkäleen, *Kalevalan kulttuurihistorian*.

Perheraamatun kokoon yltävää teosta voi lukevasta ja -intresseistä riippuen kuvailla joko Kalevalan kansallista merkitystä monipuolisesti valottavaksi aarreaitaksi tai sisällöllisesti jäsentymättömäksi artikkelikokoelmaksi, jonka toimitustyö on jäänyt puolitiehen. Edellistä lukevasta noudattaen teosta voi lukea valikoiden, pala kerrallaan. Voi ottaa luvun sieltä, toisen täältä ja tarpeen tullen pysähtyä mietiskelemään kiinnostavaa kohtaa ja pohtimaan sen antia omalle ajalle ja ajattelulle. Tällöin ei tarvitse välittää vähääkään siitä, että sama asia on eri sanakäantein tai painotuksin ilmaistu teoksessa monta kertaa, tai että monet väittämistä vahvistavat pikemminkin kliseytyneitä kansallisia käsityksiä kuin edustavat tuoreita tutkimusnäkökulmia. Useaan kertaan tulee muun muassa väitettyä, ettei suomalaista kansakuntaa olisi ilman Kalevalaa tai että Kalevala on sanateos vailla vertaa. Kalevalan omaperäisyyttä ja merkitystä menneisyytemme erityislaadun vahvistajana korostetaan myös sumeilematta, samoin eepok-

sen antia koko suomalaisen kulttuurielämän ehtymättömänä inspiroijana.

Mikäli teoksen tavoitteena on vahvistaa Kalevalan merkitystä suomalaisen identiteetin ja kansallisen historiakuvan konstruoinnissa, toteutuksessa on epäilemättä onnistuttu. Vakuuttavuutta tukee monipuolinen kirjoittajakunta, joka rakentaa Kalevalan ympärille kiinnostavan tulkintojen spektrin. Teokselle on suureksi eduksi, että yhteisestä pohjaviireestä huolimatta tulkinnat eivät ole täysin yksiäänisiä, vaan eräissä luvuissa rikotaan paikoin tuoreesti Kalevala-kultin traditionaalisia rakenteita. Nämä luvut ovatkin etenkin historioitsijalle teoksen kiintoisinta antia.

Tällaisesta tarkastelusta esimerkiksi kelpaa erityisesti luku ”Poliittinen Kalevala”, jossa eepoksen kansallista roolia analysoidaan aidon tutkimuksellisesti monesta eri näkökulmasta. Pertti Anttosen Kalevalaa ja kansalliseepoksen politiikkaa käsittelevää artikkelia on ilo lukea paitsi antoisien sisällön myös ilmaisun kirkkauden ja kriittisen tutkimusotteen vuoksi. Samoin William Wilsonin monille historioitsijoille jo aiemmasta tuotannosta tuttu analyysi Kalevalan poliittisesta käytöstä on edelleen tärkeä ja tutkimuksellisesti hyvin perusteltu muistutus siitä, miten taipuisasti tutkimus voi mukautua vaihtuviin poliittisiin suhdanteisiin. Kari Sallamaa puolestaan nostaa oivallisesti esiin Kalevalan kansallis-hegemonisten tulkintojen ja marxilaisävyytteisten suuntausten väliset kiistat ja osoittaa samalla Kalevalan lau-

lumaihin kytkeytyvän poliittisen tarkoitushakuisuuden.

Luku ”Poliittinen Kalevala” paljastaakin mielenkiintoisella tavalla kansalliseepokseen liittyneen kultinmuodostuksen kääntöpuolen, joka itse asiassa on ollut aina läsnä kansallisen historiapolitiikan ja Kalevalan symbioottisessa yhteisössä. Kalevalan syntyvaiheiden tieteellis-poliittisia kiistoja kuvaa omassa osuudessaan kiinnostavasti myös Satu Apo, jonka päätelmät tukevat ilahduttavasti monia Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran historiassa (2004) esittämiäni tulkintoja.

Kalevalan ideologisen käytön eräänlaisina tihentyminä toimivat Kalevala-juhlat, joiden kulttuuris-poliittisesta roolista Wilson toteaa: ”Kalevala-juhlat ovat kulttuurisia tekstejä, jotka useimpien kulttuuristen tekstien tapaan, huolellisesti tutkituina ja tulkittuina, auttavat tekemään näkyväksi ympäröivän yhteisön mielipideilmastoa siinä erityisessä historian ajassa ja paikassa, jossa ne syntyvät.” (s. 239) Tähän olisi kuitenkin hyvä lisätä, että tekstit, niiden tulkinta ja julkinen esittäminen myös ohjailevat kansallis-poliittista ilmapiiriä ja muovaavat siten sekä käsityksiä todellisuudesta että itse todellisuutta sen kaikkine yhteiskunnallisine ja poliittisine seuraamuksineen. Kuten tämänkin teoksen eräistä artikkeleista hyvin ilmenee, Kalevalaa on käytetty kansallisen yhteistunnon luojana, mutta yhtä lailla sen kautta on myös pystytetty kansalaisia toisistaan erottavia raja-aitoja sekä oikeutettu alueellisia valtapyyteitä valtiollisten rajojenkin yli.

Tämän eeposten luonteeseen erottamattomasti kuulu-

van piirteen ilmaisee myös Anna-Leena Siikala artikkelissaan ”Kalevala myyttisenä historiana”: ”Maailman ja oman ryhmän olemassaolon perusteita kuvaavat runoepokset ovat jo itsessään ideologian ilmauksia. Niinpä niiden ideologinen käyttö on suorastaan lajin luonteesta johtuva.” Ja jatkaa: ”Kalevala osoitti, että itämerensuomalaisilla oli oma myyttishistoriallinen, pyhä perinteensä. Se perusteli ainutlaatuisuutemme, erilaisuutemme naapureistamme ruotsalaisista ja venäläisistä. [...] Kansallisvaltion tarpeita palveleessa uudelleenmytologisoinnin prosessissa Kalevalasta kehkeytyi kansallinen symbolimme. Karjalainen runolaulu muuttui suomalaiseksi kulttuuriksi, taiteen ja tieteen kohteeksi ja innoittajaksi.”(s. 329)

Näin Kalevalaa ja kansanrunoutta vaalivan oppiaineen näkökulmasta varmasti olikin ja näin eepoksen rooli on primordiaalisessa nationalismitulkinnessa haluttu yleisemminkin nähdä. Historioitsijaa tässä suoraviivaisuudessa jää kuitenkin moni seikka epäilyttämään. Jää pohtimaan, mitä kaikkea Kalevala- ja kansanrunouskeskeisessä kansakuntanäkemyksessä ohitetaan. Kuvaavaa esimerkiksi on, että useissa artikkeleissa korostetaan voimakkaasti Kalevalan merkitystä kouluopetuksessa suhteuttamalla sitä lainkaan muuhun koulussa annettavaan opetukseen tai muuhun kansalaiskasvatukseen. Kuitenkin vaikkapa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ensimmäinen julkaisu, Heinrich Zschokken kirjoittama ja Carl Niclas Keckmanin suomentama *Kultala* oli

painosluvultaan ja levikiltään moninkertaisesti vaikuttavampi teos kuin Vanha Kalevala. *Kultala* edusti yleiseurooppalaista sivistyskansalaisen kasvatusohjelmaa ja oli myös käytössä koulujen oppikirjana kautta koko 1800-luvun.

Myöskään Kalevalan kansallinen läpäisyvoima ei ehkä ollut niin kattava kuin *Kalevalan kulttuurihistoria* antaa uskoa. Tähän viittasi muun muassa Eino Leino pohtiesaan Kalevalan merkitystä vuoden 1910 juhlinnan yhteydessä. Juhla ” ei ikävä kyllä, ollut läheskään niin suuremoinen kuin olisi voinut odottaa. [...] Kalevalainen tuuli ei ollut päässyt puhaltamaan tässä kaupungissa, jossa toisaalla ruotsalaisuuden toisaalla koko juhlaalle välinpitämättömänä pysyvän sosialismin ylivallassa vielä yleistä mielipidettä suitsivat.” (referaatti Helsingin Sanomat 24.2.2010)

Historiantutkimuksen kannalta yllättävintä teoksessa on ehkä uudemman nationalismitutkimuksen lähes täydellinen ohittaminen. Ainoastaan Derek Fewster sivuaa kysymystä lyhyesti, mutta artikkelin suppeudesta johtuen hänkään ei pääse alkua pidemmälle. Perehtyminen nationalismitutkimuksen nykysuuntauksiin voisi kuitenkin selvittää erilaisten tutkimuserinteiden sisään kätkeytyneitä kansakunta- ja kansallisuuskäsityksiä, joista useimmat tämän teoksen kirjoittajista näyttävät edustavan kyselemätöntä primordialismia. Ehkä tästä johtuen esimerkiksi etnisen ja kansallisen suhteita ei järjestelmällisesti eritellä, mikä johtaa epäselvään puheeseen kansallisesta

perinnöstä. Samoin puhutaan myyttisestä historiasta, jolla on epäilemättä oma tarkkarajainen merkityksensä folkloristii-kan piirissä, mutta historian-tutkijalle käsite ei Seppo Knuutilan määrittelyistään oikein aukea.

Knuutila kirjoittaa: ”Kansallinen menneisyys eroaa historiasta suhteessa uudelleen esittämiseen. Kulttuurin rakenteet, pitkät kestot ja hitaat liikkeet yhdistävät meidät siihen kansalliseen perintöön, johon ja jolle me kuulumme.” [...] Ja vähän myöhemmin: ”Vaikka myyttinen historia terminä ei olekaan uusi, se nykytutkimuksen käsitteenä viittaa pikemminkin tieteiden väliseen keskusteluun kuin sellaisiin esityksiin tapahtuneista asioista, joiden todenperäisyys tarvittaessa voitaisiin tarkistaa historiankirjoista. [...] Myyttinen historia ei ole entisten, kansanrunojen tulkintoja koskevien erimielisyyksien kompromissi, vaan kertovien runojen tarkastelutapa, jossa tutkimuskohde rakentavine ja tuhoavine mahdollisuuksineen tulee näkyviin.” (s. 397) Myyttin tutkimuksena määrittely on ymmärrettävä, mutta mihin siinä tarvitaan ’historiaa’ ja mitä tieteiden välinen keskustelu myyttisen historian tutkimuksessa todella tarkoittaa? Näiden kysymysten käsittelyä olisi teokseen toivonut lisää. Ehkä ennakkoluuloton tiedenvälinen vuoropuhelu tarjoaisi tilaa myös sille mieltäni aidosti polttavalle kysymykselle, eikö suomalaista kansakuntaa todella olisi ilman Kalevalaa.

Irma Sulkunen